

TÖRVÉNYESSÉG AZ ÁLLAMIGAZGATÁSBAN

A demokratikus rendszer a törvényesség politikai feltétele, hiszen csak demokratikus alapokra felépített államrendszerben képzelhető el az állami szervek és az állampolgárok kapcsolatainak magas szintű szabályozása. Demokrácia és törvényesség egymást feltételező, önkény és törvényesség pedig egymást kizáró fogalmak. Felismerve és tudatosan alkalmazva ezt az összefüggést, párt- és államvezetőségünk a szocialista demokrácia kiterjesztésével és elmélyítésével párhuzamosan és ezzel teljes összhangban határozott intézkedéseket hozott a szocialista törvényesség érvényesítésére.

Hangsúlyoznunk kell, hogy a szocialista törvényesség nem csupán (és nem elsősorban) a törvények megsértésétől való tartózkodást jelent, hanem megköveteli az összes állami és társadalmi szervek és szervezetek, minden állampolgár cselekvő hozzájárulását a jogszabályokban kifejezett népakarat gyakorlati megvalósításához.

Míg az államhatalmi, bírói és ügyészi szervekkel a szocialista állam polgárainak jó része egyáltalán nem vagy csak nagyon ritkán kerül közvetlen kapcsolatba, gyakorlatilag elkerülhetetlen a gyakori érintkezés az államigazgatási szervekkel, mivel az utóbbiak tevékenysége mindennapi életünk legkülönbözőbb területeit öleli fel, a különféle igazolványok és engedélyek kibocsátásától a közegészségügy, iskoláztatás és városrendészet irányításáig és megvalósításáig. Éppen ezért az állampolgári jogok jelentős részének gyakorlását nagymértékben meghatározza az államigazgatási szervek tevékenysége, az a mód, ahogy ezek a szervek — illetve alkalmazottaik! — tiszteletben tartják és alkalmazzák a törvények előírásait. Az államigazgatási szervek tevékenységének törvényességét különböző állami szervek és maguk az állampolgárok és szervezeteik ellenőrzik. Az utóbbi években egyre határozottabban jut kifejezésre a helyi szervek és a vállalatok autonómiája kiterjesztésének irányzata; a hatáskörök decentralizálása azonban semmiképp sem jelentheti a törvényesség elvének feladását, mivel egyetlen „helyi“ vagy „vállalati érdek“ sem igazolhatja a törvények megszegését. A helyi szervek és a vállalatok autonómiájának növelése azt jelenti, hogy bővítik e szervek döntési jogkörét.

Míg a túlzott központosítás körülményei között az irányító szervek konkrét utasításokkal jelölik ki a teljesítendő feladatokat és a végrehajtás eszközeit is, az autonómia megköveteli, hogy az alárendelt szervek maguk döntsenek a hatáskörükbe tartozó kérdésekben (és ez a hatáskör egyre bővül); az önállóság kiterjesztése viszont szükségessé teszi a döntések törvényességének fokozott ellenőrzését.

A helyi szervek autonómiájának kiterjesztése ugyanakkor kedvezőbb feltételeket teremt az együttélő nemzetiségek egyenjogúsága alkotmányos alapelvének reális érvényesüléséhez, mivel a helyi állami szervek — és ezek közül is elsősorban az államigazgatás helyi szervei — mindennapi tevékenysége változtatja élő valósággá az együttélő nemzetiségekhez tartozó állampolgárok arányos részvételét a társadalmi és állami élet vezetésében, az anyanyelv szabad használatát, az anya-

nyelvű oktatást, a nemzeti kultúra és a hagyományok ápolását és fejlesztését. Mindezeket a jogokat az alkotmány és más törvények biztosítják, de az egyenjogúság csak akkor válik valódi egyenlőséggé, ha reális lehetőség van a jogok gyakorlására, ez pedig nagymértékben az államigazgatás helyi szerveinek tevékenységétől függ. A szocialista államigazgatás törvényességének ellenőrzése felőleli tehát az együttélő nemzetiségek számára biztosított jogok tiszteletben tartását és megvalósítását is.

Közismert, hogy a szocialista demokrácia kiterjesztése és elmélyítése nem lezárt folyamat, hanem állandó fejlődésben van, körülményei között a gazdasági és kulturális színvonal emelkedése új igényeket és szükségleteket hozhat létre az egyenjogúság továbbfejlesztése terén is, a helyi szervek autonómiája pedig lehetővé teszi ezek gyors felismerését és megoldását, az állami társadalmi érdekeknek megfelelően.

Az államapparátusban elfoglalt helyüknek megfelelően az államhatalmi szervek ellenőrzik az államigazgatási szervek tevékenységét.

Az államhatalmi szervek ellenőrzési jogköre általános, mivel egyrészt — a Nagy Nemzetgyűlés és az Államtanács esetében — kiterjed minden államigazgatási szervekre, a Minisztertanácstól a községi néptanács végrehajtó bizottságáig, a néptanácsok pedig felügyelnek az államigazgatás összes helyi szerveire. Másrészt az államhatalmi szervek ellenőrzési jogköre általános jellegű, mert az egész államigazgatási tevékenységet felőleli, attól függetlenül, hogy az milyen konkrét formában valósul meg, s a határozatok törvényességére és időszerűségére is vonatkozik.

Az államigazgatási tevékenység törvényességének ellenőrzésében nagy szerepük van a Nagy Nemzetgyűlés és a néptanácsok állandó és ideiglenes bizottságainak. A bizottságok — különösen az alkotmány és a Nagy Nemzetgyűlés működési szabályzatának 1969. évi módosítása óta — bármelyik államigazgatási szervet beszámoltathatják, magukhoz kérehetnek bármilyen ügyiratcsomót, vagy a terepen gyűjthetik be a szükséges adatokat. Mindezt kiegészíti a képviselők interpellációs joga, valamint az a joguk, hogy az ülésszakok alkalmával kérdéseket intézhetnek az államigazgatási szervek vezetőihez; a megkérdezett vezetőknek pedig kötelessége rövid időn belül, legkésőbb az ülésszak bezárásáig válaszolnia a feltett kérdésekre. Az Államtanács szintén beszámoltatási joggal és helyi információgyűjtéssel gyakorolja ellenőrző tevékenységét.

Ha az államhatalmi szerv megállapítja, hogy valamely egyedi vagy szabályozó jellegű államigazgatási aktus törvényt sértő vagy célszerűtlen, azt egészben vagy részben megsemmisítheti vagy megváltoztathatja.

Az államhatalmi és államigazgatási szervek viszonyának a problémakörébe tartozik az államigazgatási szervek szabályozó jogköre, vagyis az a lehetőségük, hogy jogi normákkal szabályozzanak meghatározott társadalmi viszonyokat. Az államhatalmi szervek szerepének megerősítése előtt nem számított kivételnek, ha az államhatalom szervei csak keret-jogszabályokat hoztak; alkalmazásukra az államigazgatási szervek (különösen a minisztériumok és más központi szervek) terjedelmes végrehajtási utasításokat dolgoztak ki, amelyek esetleg nem is feleltek meg mindenben az elsődleges szabályozás (törvény vagy törvényerejű rendelet) előírásainak.

Miután véget vetettek az utasításokkal való vezetés régi gyakorlatának, megszilárdult az államigazgatás törvényessége, az e tevékenységet megvalósító szervek pedig valóban azzá váltak, amivé Alkotmányunk értelmében válniuk kellett: végrehajtó szervekké.

A fölöttes államigazgatási szervek is rendszeresen ellenőrzik az alárendelt szervek aktusainak és egész tevékenységének törvényességét. Tekintve, hogy az ellenőrzés a vezetés lényeges eleme, azt gyakran az államigazgatási szervek vezetői, illetve a fölöttes államigazgatási szervek gyakorolják. Abban az esetben, ha az alárendeltségi viszony feltételei között végzett ellenőrzés során törvénytörő vagy célszerűtlen intézkedést fedeznek fel, az ellenőrző szerv megsemmisítheti vagy megváltoztathatja a hibás intézkedést, illetve ilyen értelmű kötelező utasítást adhat. A legjelentősebb a Minisztertanács és a néptanácsok végrehajtó bizottságai által végzett ellenőrzés. E szervek — általános hatáskörüknek megfelelően — általános ellenőrzést gyakorolnak az alárendelt államigazgatási szervek tevékenysége felett.

Különböző állami bizottságok (például az Állami Árbizottság), felügyelőségek (például az Állami Kereskedelmi Felügyelőség) s más szervek alárendeltségi viszony nélkül is gyakorolhatnak ellenőrzést. A külső szakellenőrzés nyomán az ellenőrző szervek csak kivételes esetekben helyezhetik hatályon kívül az ellenőrzött szervek intézkedéseit, viszont szükség esetén szankciókat alkalmazhatnak, és kötelező utasításokat adhatnak.

Az igazságszolgáltatás szervei szintén ellenőrzik az államigazgatási tevékenység törvényességét. A bírói ellenőrzés kizárólag az államigazgatási aktusok törvényességére vonatkozik, és nem terjed ki célszerűségük vizsgálatára. Az államigazgatási aktusok közvetlen bírói ellenőrzését lényegesen kiterjesztette az 1965. évi Alkotmány alapján kidolgozott 1/1967. számú törvény.

Az ügyészség az állampolgárok vagy szocialista szervezetek megkeresésére ellenőrzi az államigazgatási szervek tevékenységének törvényességét. Feladata, hogy biztosítsa a szocialista törvényesség betartását. Felügyeleti hatásköre csak az aktusok törvényességére vonatkozik, és nem terjed ki azok célszerűségére is. Az ügyész nem rendelheti el a törvénytelen aktus megsemmisítését, hanem megkeresi az erre illetékes államigazgatási vagy bírói szervet.

A szocialista demokrácia lényege a tömegek aktív részvétele a társadalmi és állami élet vezetésében, a vezetésnek pedig fogalmi eleme az ellenőrzési jog. Éppen ezért a demokrácia fejlesztésére hozott intézkedések keretében tökéletesítették a társadalmi ellenőrzés intézményét. A szocialista állam polgárai, egyénileg, szervezeteiken keresztül vagy csoportokba szervezve, elvben az egész államigazgatási tevékenységet, annak minden szintjét és minden ágát ellenőrizhetik.

A Nagy Nemzetgyűlés által 1972. április 21-én a társadalmi ellenőrzés megszervezéséről és működéséről elfogadott új törvény a Szocialista Egységfront hatáskörébe utalja e tevékenység szervezését és vezetését. Ez megteremtette a szervezeti feltételeket ahhoz, hogy az állampolgárok hatékonyabban járuljanak hozzá a törvényesség biztosításához, ami az államigazgatás dolgozóinak civilizáltabb magatartásához vezethet.